

Jedan deo Srba jos uvek ne veruje da su tri knjige Milorada Pavića prevedene na albanski jeziku u Tirani. U isto vreme prevedeno je vise srpskih pisaca savremene i klasicne književnosti. Zašto je to čudno za Srbiju i Srbe?

Za života Milorad Pavić (1929 – 2009) nije bio preveden na albanski jezik. I to je jedini evropski jezik na koji nije bio preveden!

Na Balkanu, u javnosti, još uvek vlada ideološko-politički muški šablon iz bivših vremena, dok ekonomska i kulturna razmena bujaju potpuno nezavisno od atavističkih poriva.

Za Srbiju je bilo čudno to što je albanski prevod "Hazarskog rečnika" izašao pre nego posthumno reizdanje na maternjem jeziku. A "Hazarski rečnik" je knjiga uvršćena u srpsku školsku lektiru. To jeste bio apsurd! Međutim, posthumna sudbina književnog dela Milorada Pavića jeste takva da je na svim jezicima i kontinentima bio pre dobrodošao nego u rodnom gradu i zemlji. Reč je o pukoj zavisti i animozitetu prema uspešnima. Verovatno u svim zemljama manje-više vlada potmula mržnja prosečnih nad neprosečnima i uspešnima. Obično se taj mobing, hajde da ga tako nazovemo, smiri sa smrću takve ličnosti. U slučaju Milorada Pavića bilo je potpuno obrnuto. E, to je lično meni, čudno i nerazumljivo.

Ipak, ne zaboravimo da su i Srbija i Albanija naučene u socijalizmu da neguju kulturu zaborava.

Ljudi koji su u našoj zemlji pročitali "Predeo slikan čajem" totalno su fascinirani neuporedivim stilom i dinamikom knjige. Kako je kreirao stil gospodin Pavić? Molim vas, da li mozete da objasnite nešto u vezi sa njegovim stilom pisanja?

- Reč je o oneobičavanju rečenice. O korišćenju fantastike, snova, zatim metoda i tehnika postmoderne, potom o velikoj erudiciji – književnoj i istorijskoj. Ne zaboravite da je Pavić bio univerzitetski profesor, stručnjak za barok i srpsku narodnu književnost, da se bavio stilistikom takođe. Smatram da je na Pavićev stil najviše uticala usmena književnost Balkana, potom srednjovekovna književnost, a da je imao slobodu da to spoji sa krajnje modernim stilom i dobije efekat višeslojne beskrajne priče. On je eksperimentator u književnosti.

Kako doživljavate prevod njegove knjige na albanski jezik?

Bila sam zbilja zadivljena luksuznim izdanjem "Hazarskog rečnika" na albanskom jeziku. Knjiga izgleda moćno. Potom, krajnje profesionalno su urađene obe knjige i "Hazarski" i "Strašne ljubavne priče" koje je prevodio g. Nikola Sudar (nedavno je dobio međunarodnu nagradu za prevodilaštvo).

U svakom slučaju bila sam zadovoljna svim nivoima saradnje sa izdavačem – Onufri.

Da li je on poznavao dok je bio živ neke albanske književnike kao što je recimo Ismail Kadare?

Da, poznavao je Ismaila Kadarea. Viđali su se na međunarodnim konferencijama i književnim susretima u svetu. Uvek je isticao da je impresioniran kako albanska država vodi računa o svom piscu, iako on živi van zemlje.

Šta je on mislio o Albancima? Imate li vas dvoje neke veze sa našom zemljom?

Albanci su tokom XX veka bili naše komšije. Ja sam rođena u Nišu i imala sam u razredu dve Albanke sa kojima sam se družila. Ali, tada smo bili Jugosloveni i te činjenice, ko je iz koje nacije ili religije, uopšte nisu bile relevantne. Bio je važan čovek koji stoji iza svog imena. Ljudsko biće.

S druge strane, često smo Pavić i ja odlazili na Krk i prelećući Albaniju uživali smo u pejzažu moćnih planina, gledali iz vazduha taj geografski sabijeni rub Balkana, koji se završava beskrajnim divnim peščanim plažama. Tada sam prvi put poželela da posetim ovu zemlju.

Pošto smo na Krku uvek odsedali u istom hotelu, smeštenom na vrhu jednog rta, zvali smo to "Soba sa pogledom na Albaniju". Bilo je divno.

A oboje smo voleli opis Albanije koji je sačinio stariji srpski pisac i putopisac iz doba prosvetiteljstva – Dositej Obradović. Pavić je pisao predgovor za Dositejevu čuvenu knjigu "Život i doživljaji".

Možete li da objasnite ukratko kako je on provodio vreme ili njegov jedan dan? Šta je radio i šta je obično citao? Koje doba dana je koristio za pisanje?

Nije imao određeno doba dana za pisanje. Pre bi se reklo da je pisao stalno, danju i noću. Svuda. U beležnicama, na salvetama, na marginama knjiga koje čita... Neki prijatelji u šali kažu da je Pavić pisao i na konfetama! Ali pisao je rukom i to grafitnom olovkom, koja izdržava sve položaje, pa i ležeći položaj. Potom bi sve unosio u kompjuter. A onda bi bio gotovo vojnički disciplinovan, kako je knjiga odmicala. Radio je dugo na njoj. Kada bi mi, na primer, rekao svečanim tonom da je završio rukopis, to je značilo da će još godinu dana raditi na njemu!

Čitao je apsolutno sve! Pasionirani čitalac. Beletristiku, stariju i tekuću, pratio je šta se zbiva u svetskoj literaturi (jer je govorio engleski, francuski i ruski), čitao je esejistiku, istoriografiju, moderni horor, bestselere, mada je svoje omiljene starije pisce umeo da čita bezbroj puta!

Voleli smo putovanja, velike svetske galerije, dobre restorane, kafiće, šetnje u prirodi, izlete, igrali smo zajedno kompjuterske igre za odrasle, obožavali posmatranje fasada u Beogradu i drugim gradovima. Živeli smo vrlo intenzivno. Stalno u petoj brzini.

Ranije ste rekli da je Pavić više živeo van Srbije nego u samoj Srbiji. Da li mislite da ga današnji Srbi ne poštuju i zašto?

Moramo razdvojiti čitaoce i kulturni establišment u Srbiji. Srpski čitaoci vole Pavića. Establišment ga prećutkuje, što je gore nego kad vas mrze ili napadaju. Mislim da je dovoljno reći da mu je u centru Beograda spomenik postavio Azerbejdžan, a spomen bistu na kući u kojoj je živeo – Rusi! A Pavić je rođeni Beograđanin i sve je zaveštao gradu Beogradu.

Voleo bih da budem korektan. Da li je istina da su u sadašnje vreme Srpska Akademija i kulturne ustanove indiferentne prema Paviću?

Odnos Srpske akademije nauka i umetnosti se donekle popravio od kako je novo rukovodstvo na čelu te institucije. Ali, opšti odnos kulturnih institucija je ostao isti. Prećutkivanje, indiferentnost, nemar, tendencionalni zaborav. A trenutno je Pavić, posthumno, mnogo popularniji u celom svetu nego možda za života. Prevode mu se knjige, igraju pozorišne predstave, na fakultetima širom sveta organizuju se seminari, brane doktorske teze... U Francuskoj je sada reizdanje "Hazarskog rečnika"

prodato za mesec dana i knjiga se nalazi na bestseller listi. U Kini je ista knjiga pre dve godine proglašena "Knjigom godine".

Zašto je u njegovim radovima bila zastupljena tema o proteklim stolicima I verske teme? Da li je stvarna rečenica da je on "poslednji pisac hilendarske tradicije"?

Pitanje mi nije jasno?! Svaki pisac koristi teme koje mu odgovaraju! Ali baš mislim da kod Pavića imate osećaj bezvremenosti, svevremenosti i niste kao čitalac načisto da li je reč o dubokoj prošlosti ii budućnosti. Govorim, naravno, o celokupnom literarnom korpusu Pavićevih dela.

Pavić nije bio dnevno-politički pisac što je jasno, niti pisac sa čisto istorijskom tematikom (kao npr. Ivo Andrić), najpre je bio neko ko pokušava da pomeri književnost napred, da eksperimentiše. A bio je rasni pripovedač, nešto poput rapsoda, nešto poput muške Šeherezade...

Pavić je za sebe govorio da je "poslednji Vizantinac" zato što u njegovom književnom delu dominira duh Balkana, Mediterana i Srednje Evrope. Zato što kroz njegovo delo govori čitav jedan geografski pojas koji je pre otomanske okupacije pripadao ogromnim delom Vizantijskom komonveltu.

Zapadna Evropa u svom dugovekom uskom evropocentrizmu zaboravlja nekadašnje istočno rimsko carstvo, Vizantiju, kolevku moderne hrišćanske Evrope.

Lično, boraveći u poslednje vreme u Azerbejdžanu i Gruziji, uverila sam se da to jesu evropske zemlje, što one i geografskim podelama jesu, ali to nije vidljivo, čak ni na vremenskoj prognozi! A kamo li u svesti centralnih Evropljana! Moja nova knjiga "Na obali Hazarskog mora", koja je specifičan putopis po Azerbejdžanu, govori jednim delom o tome da sam bila iznenađena otišavši u Baku, da je to Evropa. Imala sam predrasude. Sada su razvejane.

Kada je "Hazarski rečnik" postao bestseller, svetski kritičari su govorili da je to "prvi roman 21. veka". Mislite li sada u 21. veku, da taj vek nije baš dobar prema Miloradu Paviću?

Ne mislim tako. Izdala sam od Pavićeve smrti ravno 99 njegovih knjiga u celom svetu. Čak sam uspela da kao e-book verziju, dakle kao elektronsku knjigu, imam gotovo sva Pavićeva dela na Amazon Kindle u engleskom prevodu. Sada Rusi pripremaju njegove romane u elektronskoj formi na ruskom, a i Kinezi su "Hazarski rečnik" plasirali u digitalnoj formi. Kada je reč o "Hazarskom rečniku", elektronska forma mu je primerenija, jer preko čitača možete da skačete sa odrednice na odrednicu, što nije bilo tako komforno dok je knjiga postojala sam u analognom, štampanom, papirnom obliku.

Dakle, "prvi roman 21. veka" jeste tek u 21. veku dobio odeću kakva mu pristaje, dobio je u digitalnom okruženju mogućnost za pravi linkovani način čitanja.

Mladi ljudi širom sveta takav stil prepoznaju brzo i lako, nije im čudan, navikli su da skakuću po globalnoj mreži i da sami sklapaju celinu iz parčića. Danas su čak i bebe – nelinearne. U krajnjoj liniji svaki čovek, njegova misao, jeste razgranata, nelinearna. Naš mozak ne radi pravolinijski.

Prema vašem mišljenju, sta sada Srbi misle o Pavićevim delima?

Pavića su, sada kao klasika, otkrili mladi čitaoci i njima je on bliži, baš zbog tog aspekta igre i čitalačke slobode koju im nudi, a ostali su mu verni i stariji čitaoci, željni kvalitetne literature koje ne traje samo jedan dan. Oficijalne institucije i moćni pojedinci ga i dalje ne podnose, kao što su činili i za

života, samo prikriveno. Političari su indiferentni jer ih kulturna baština ne zanima pošto je neupotrebljiva u kratkotrajne političanske svrhe i tako će Milorad Pavić još neko vreme biti kontroverzna ličnost jer ne može lako da se upotrebi i svrsta u neki tabor za kratkotrajnu korist. Individualisti nisu dobro došli u 21. veku.

Intimno mislim da se Srbi pomalo uplašeni činjenicom da su iznedrili takvu veličinu i sada ne znaju kako da se postave prema tom "ekscesu". Mada se u istoriji civilizacije uvek dešavalo da veliki ljudi budu neshvaćeni, maltretirani, proganjani, u bivšim vremenima i ubijani. To je jednostavno tako. Uspeh se ne prašta tako lako.

Kada procitate 'Hazarski rečnik', a nakon toga 'Predeo slikam cajem' veoma je teško da verujete da su oni bili pripremani u jednom životu. Šta je on lično mislio za svoje delo?

Pred smrt je pročitao sve svoje knjige i rekao mi da je zadovoljan. Pavić je bio veseo čovek, pun životnog elana i umro je sa stilom, jer nije hteo da bude star. Bio je gospodin za života, ostao je to i u smrti.

Kada sam u Albaniji objasnio ljudima da želim da prevedem Pavića, oni koji ga poznaju (na primer Albanci sa Kosova), kažu da je pravi nacionalista i protivnik Albanaca. Da li ima nešto u njegovom životu sto bi moglo da potvrdi to?

Apsolutno nema nikakvih izjava, stavova, načina delovanja, koji bi potvrđivali takvo mišljenje. Osim toga, ne zaboravimo, "Hazarski rečnik" je knjiga o tri religije, a po meni, pa čak i po autorovom mišljenju "Zelena knjiga", islamska, je najuspešnija, najmaštovitija! Mislim da je ovo dovoljan odgovor. A "Hazarski" je preveden na 36 jezika!!!

Takođe, ne zaboravimo da je Pavić bio najprevođeniji srpski pisac nesrećnih 90-ih godina prošlog veka na balkanskom prostoru. Moralo je nešto da mu se prikači! Tako su mu globalisti prebacivali da je nacionalista, nacionalisti da je globalista. A on je samo bio, i ostaće – veliki pisac.

Mislim da vam je teško da sami uredite njegove rukopise. Vi ste prava heronina, zato što morate da sami radite sve oko zaostavštine? Šta se precizno dešava sa Legatom Milorada Pavića?

Legat Milorada Pavića se za posetioce otvara tokom Dana evropske baštine, ali čitave godine u njega dolaze pročavaoci piščevog dela iz celog sveta. Profesori, studenti, doktoranti, novinari, prevodioci, umetnici inspirisani Pavićevim delom... Ja živim u muzeju i kustos sam po sopstenom životu!

Uređujem trojezični sajt www.khazars.com, saradujem sa izdavačima, prevodiocima, tehničkim urednicima, režiserima, držim predavanja po svetu, iskreno rečeno ne dižem glavu od posla i pravo je čudo da sam uspela da izdam posle Pavićeve smrti svoju knjigu, a pripremam novu. Mada povremeno ne znam ko sam jer sada predstavljam dva pisca.